

Naš kazališni život

Hubert Pettan

(Nastavak)

5.

Kazališta izvan Zagreba. Republika Hrvatska ima 4 kazališta s operom (baletom i operetom) i dramom — Zagreb, Osijek, Split i Rijeka; samo dramska kazališta su u Varaždinu i Dubrovniku; čudnu sudbinu proživljava dramsko kazalište u Puli. U ostalim gradovima u kojima su prije djelovala dramska kazališta (Bjelovar, Karlovac, Sisak i dr.) djeluju uglavnom amaterske družine i predviđena su gostovanja. Kazališta su skupa stvar, ali ona nisu luksuz; njihovo odgojno značenje je neprocjenjivo. I zato treba pronaći pomoćna sredstva. Povezivanje s privredom je jedan ovakav suvremeni vid suradnje. Primjerice suradnja osječkog kazališta sa tvornicom »Saponia« pokazala se veoma korisnom. Konačno i u drugim gradovima moglo bi se naći raznih mogućnosti. Izdatak opreme neke predstave predstavlja za neko veliko poduzeće prilično malen izdatak. Kazalište može na svom redovitom oglasu navesti, da je izvedbu opremila ta i ta tvornica, pa je to dobra, često i jeftinija reklama od mnogih drugih načina reklamiranja.

Povremeno čuju se glasovi o spajanju opernih kazališta. No to je najnepovoljnije rješenje koje se kod nas može zamisliti, i za nj se mogu zauzimati samo oni, koji nemaju pojma kako su štetno prošli u prošlosti slični slučajevi spajanja splitsko-sarajevskog te osječko-novosadskog kazališta. Drugo je, kad bi se radilo o osnivanju novog opernoga kazališta, no radi se samo o održavanju već dobro uvedenih i uhodanih opernih kazališta.

Kao specifičnost riječkoga kazališta spominjemo talijansku dramu, a osebnost rasporeda varaždinskoga kazališta bila je u njezi domaćeg rasporeda.

O rasprostranjenosti mreže profesionalnih kazališta može se raspravljati.

6.

Osvrnimo se поближе na HNK. No bit će tu spomenuti i neki problemi koji prelaze okvir HNK te se težu i na ostala spomenuta tri kazališta u Zagrebu.

Prije obnove zgrade (1967—69)* imali smo čudnu pojavu: Toliko se govorilo o tome, kako se tri ansambla (drama, opera, balet) gotovo sukobljuju u jednoj zgradi, a postojao je slobodni dan u tjednu! Apsurd: kazalištu je ušteda, ako nema predstave! Obnovom zgrade nastao je novi problem: troškovi su znatno veći. Znatna olakšica za kazalište bila bi, da netko preuzme brigu uzdržavanja zgrade, koja je ionako spomenik kulture. HNK je svakako ustanova i republičkog značenja, pa bi bila i dužnost, da republika snosi dio troškova.

S obzirom na rad kazališta treba se najprije osvrnuti na repertoar i osoblje. Odgovornost za rad (izbor djela i ostvarenje izvedbe), kod ovog je kazališta — i s obzirom na tradiciju i s obzirom na značenje — veća od ostalih. No to ne znači da ono mora eksperimentirati. Za HNK vrijedi Laubeov ideal da svakome iole marljivijem posjetiocu u roku od nekoliko godina u svom repertoaru predoči sve ono što je svjetska dramska književnost, klasična i moderna, savršena stvorila.

O operi. Nema sumnje, da bi opera s desetak djela (Zrinjski, Ero, Aida, Carmen i sl.) mogla ispuniti cijelu

sezonu. Nekoć je opera na svom rasporedu u jednom godištu imala oko 30 djela. Godišta 1973/74. šesnaest, a 1974/5. devetnaest opera. Tri su problema. Prvo: djela se prebrzo skidaju s repertoara. Dok su se neke već otrcane ili scenski neuspjele (Rigoletto) izvedbe održale, druge uspijeli, iako možda manje stalno-repertoarne (ili barem tako kod nas) nestaju nakon jedne ili tek dvije sezone. Primjeri: Pelleas i Melisanda, Mudrijašica, Arabella, Porin, Fidelio (u izvrsnoj Matačićevoj režiji) pa i Majstori pjevači (iznimno samo tri sezone) i još neke. Danas postoje mogućnosti da se gledalište napuni (Muzička omladina, preko sindikata, ustanova, zakupa predstava i sl.). Makar da se djelo izvede samo dva puta u sezoni, ali da bude kroz nekoliko sezona na rasporedu. Poznato je da su neka djela upravo i prodrila upornim forsiranjem. Za vrijedna djela je to opravdano. Začudio sam se, kad sam čuo da se Arabella, iako predviđena, ne može više izvoditi, jer da su kostimi već djelomično uništeni. Pa zar se to ne radi dogovorno? Takve se stvari, u vrijeme raznih savjeta, ne bi smjele događati.

Drugi problem: imademo dobrih pjevača (i previše!), ali neke izvedbe su scenski (režija, inscenacija, rjeđe kostimi) promašene, neke gotovo i odbojno (Carmen) djeluju. Nesretne stube! Stube su često bile izlaz za redatelje bez invencije, dok su neki redatelji znali stube sjajno iskoristiti. Kod nas u zadnje vrijeme stube predstavljaju životnu opasnost za pjevače! Sjetimo se stuba u Trubaduru, Krabuljnom plesu i Aidi! Nadalje: nelogičnosti, pomajkanje određenog ambijenta! Iako su kao redatelj i scenograf kod Samsona i Dalile gostovali ugledni gosti iz Poljske, drugi čin bi isto tako mogao poslužiti za Trnoružicu! Sjetimo se, baš što se tiče ambijenta, dviju izvedbi iste opere između dva rata! Isto tako zadnji čin Majstora pjevača, koji bi morao predstavljati široku livadu, djelovao je kao neko dvorište, u kojem nastupaju ulični pjevači. Kad već imamo prostranu pozornicu, zašto je sužavati na mali prostor (Carmen, I. čin)? Neprikladno je za tragičnu operu kao što je Rigoletto na početku za vrijeme predigre, koja tako gubi svoje značenje, na pokretnoj pozornici prikazati likove iz opere, kao da se radi o nekoj fantastičnoj priči. Nadalje, predzadnja slika Trubadura — onakva promatračnica u doba Trubadura! Pa i II. slika s onom kućicom u vrtu (do koje također vode stube), i onim fontanama. U Aidi u sceni trijumfa je nešto izmijenjena prijašnja prazna pozornica (osim nekoliko zarobljenih Etiopljana), ali to je još uvijek veoma bijedna scena slavlja! A upravo za Aidu značajne trublje u toj sceni!? Ples crnih robinjica u III. slici izvede prema rasporedu đaci Srednje baletne škole. Na izvedbi 28. 12. 1975. nastupili su samo dvojica. Zar škola nema više đaka koji bi mogli nastupiti? To je samo nekoliko primjera.

O trećem problemu, propagandi, jer se ne odnosi samo na operu, biti će kasnije govora!

Što se tiče izbora djela, u povijesti zagrebačke opere bilo je slučajeva da su pojedini ravnatelji imali svoje programe s težištem na djelima slavenskim, talijanskim i sl., neki su težili ispotpuniti raspored Wagnerovim djelima (Albini — Tristan, Konjović — Parsifal, Rukavina — Majstori pjevači, Baranović — Prsten Nibelungov, osim Sutona bogova, koji je ostao kao izazov...). Bilo je pokušaja, da se s obzirom na novo općinstvo počinje sustavno s pristupačnijim Wagnerovim djelima, ali se obično od Ukletog Holandeza, rjeđe Lohengrina, nije došlo dalje (iznimka Majstori pjevači 1969). Operni raspored bez Wagnera je kao dramski bez Shakespearea! Mozart i R. Strauss tako-

* Uz sav napredak tehnike za obnovu trebalo je više vremena nego svojedobno za gradnju kazališta!

der su opće repertoarno dobro. Kod nas se Strauss nije maknuo mnogo dalje od svoja dva najpopularnija djela, koja su u Zagrebu izvedena već u vrijeme prvog svjetskog rata! (Iznimka je Arabella). A i ta dva djela (Saloma, Kavalir s ružom) obnavljaju se povremeno, ali također na kratko vrijeme. Francuski repertoar također je veoma zanemaren. No jedna izjava u našim novinama prigodom nedavne obnove Hoffmannovih priča začuđuje: da se ta opera nije već tako dugo izvodila, jer da je veoma skupa. Pa ta opera bila je svojedobno stalna repertoarna opera u Zagrebu! Značajno je, da su neki dobro zamišljeni rasporedi pojedinih ravnatelja pretrpili izvjesne izmjene.

S obzirom na mogućnosti računa se s pet opernih noviteta — bilo premijera, bilo obnovljenih izvedbi — u godištu. To je vremenski prikladno, te u načelu znači svaki drugi mjesec novitet. No s obzirom na repertoar trebalo bi uvesti praksu od barem šest noviteta u sezoni. Plan bi trebao u načelu imati slijedeći temelj: 2 domaća djela (jedno novo, jedno obnovljeno), po jedno slavensko, talijansko, francusko i germansko. Time bi se postigla izvjesna ravnoteža s obzirom na postojeću literaturu i općinstvu bi se pružila mogućnost da kroz neko razdoblje upoznaju markantna djela iz operne literature.

Sustavnom izgradnjom rasporeda moglo bi se s vremenom pristupiti izvedbama ciklusa tj. svakoga godišta po jedan. Pred par godina je bečka Državna opera u istom godištu izvela cikluse Mozarta, Wagnera, R. Straussa, Verdija, Puccinija i operu 20. stoljeća. Mi bismo mogli upriličiti cikluse (od po prilici pet predstava): Hrvatska opera, slavenska, ruska, talijanska, francuska, njemačka, nadalje Verdijev, Puccinijev, Wagnerov Prsten Nibelungov (4 opere), te komična opera i opera 20. stoljeća. Za te cikluse moglo bi se izdati pretplatne karte. U koliko kazalište ne bi imalo svih pet djela na svom rasporedu, moglo bi — jednom predstavom — gostovati i neko drugo naše kazalište. To bi s vremenom mogla postati zanimljiva i karakteristična praksa, koja bi privlačila sve veći broj posjetilaca. Kad bi se iscrpio taj niz ciklusa (možda bi se mogao dodati još koji), moglo bi se nastaviti s istim nizom, ali s nekim drugim djelima.

Od hrvatskih skladatelja Lisinski, Zajc, Bersa, Gotovac, te od rođenih već u ovom stoljeću Brkanović i Šulek trebali bi trajno biti na rasporedu, a povremeno obnoviti opere Lhotke (More), Odaka (Dorica pleše), Papandopula i nekih drugih. —

U pogledu osoblja, od dviju mogućnosti, stalni ansambl ili angažiranje za određenu izvedbu, za HNK svakako je potrebno stalno osoblje.* Prigodom angažiranja treba biti oprezan da se za neko vrijeme ne stvori balast, koji onda predstavlja višestruki problem. Da se kazalište ponosi nekim uglednim članovima, koji su u inozemstvu veoma cijenjeni, posve je razumljivo. Svojedobno je Karl Böhm iznio u Beču misao, kako bi pjevači koji računaju na tamošnju mirovinu trebali biti bečkoj Državnoj operi na raspolaganju svake sezone barem pol godine! Kod manjih kazališta to može biti i kraće vrijeme, odnosno određeni broj predstava, u koliko kazalište ima na raspolaganju pjevače uz koje se može repertoar nesmetano i bez štete po razinu izvedbe odvijati.

Za mlade pjevače je lijepo ako mogu odmah po svršetku školovanja biti angažirani. No tko može u svakom slučaju jamčiti da će dotični poželjno napredovati. Konačno i kod njih bio bi potreban neki staž na nekom manjem kazalištu u pokrajini, pa tek kad tamo steknu izvjesno iskustvo, repertoar i opravdaju nade, da dođu u HNK. Svojedobno su mnogi pjevači, koji su uspješno djelovali u Ljubljani (Zika, Šimenc, N. Cvejić i dr.) smatrali gotovo krajnjim ciljem doći u Zagreb. U protivnom mnogi ostaju vječni epizodisti te pjevaju ulogice koje bi mogli izvoditi i dobri članovi zboru. Bilo je slučajeva da su neki nadareni pjevači počeli u zboru, pa se kasnije razvili u istaknute

* Svojedobno se B. Stupica zauzimao za kazalište koje bi imalo osoblje obvezano za određenu predstavu. Iako to ima izvjesni čar, ne zaboravimo da su mnoge izvedbe postigle zamjerne uspjehe zahvaljujući upravo uigranosti ansambla, koja se ne može postići čestim promjenama u ansamblu.

soliste. Mlade perspektivne pjevače moglo bi se obvezati za određene uloge ili broj predstava, a da time ne budu neraskidno vezani članovi. Osim toga, ako im se omogućiti da prisustvuju pokusima za pojedinu ulogu, išlo bi im se mnogo na ruku. Doista nije potrebno, da za neku ulogu imamo mnogostruku podjelu!

Za normalno odvijanje rada bilo bi dovoljno 1 do 2 koloraturna soprana, po 2 liriska i dramska soprana, 1 do 2 subrete, 3 alta, zatim 2 liriska i 2 dramska tenora, 1 tenor buffo, 2 liriska i 2 dramska baritona, 2 do 3 basa, 1 bas buffo. Uz taj redoviti ansambl moglo bi se imati kao ispomoć neke od pjevača koji čekaju na ispunjenje staža odnosno honorarno nekoliko mladih, koji se postepeno uvode u repertoar. Ne prevelik ansambl može uigranošću i redovitim nastupanjem postići sjajne uspjehe. Imamo primjera, da su neki pjevači (Šimenc i dr.) postizavali svoje najviše domete baš u vrijeme kad su mnogo i redovito nastupali.

Smanjenjem broja pjevača ne bi se postigla neka veća ušteda, jer su ionako slabo plaćeni, ali bi se rad bolje odvijao. Kad smo već kod plaća, u traženju što boljeg rješenja došli smo do faze da pjevač ima skromnu temeljnu plaću plus gotovo simbolični honorar po predstavi. I plaće zboru su veoma skromne. Ne može se računati na entuzijazam članova, kad se svuda susreću i s te kako realnim cijenama!

Nadalje, popis stalnog osoblja u pojedinom godištu ne bi trebao biti neka tajna. Nekoć je kazalište na početku godišta tiskalo nacrt rasporeda i popis osoblja, pa čak i predviđena gostovanja. Kad će danas — sutra netko na temelju kazališnih rasporeda pisati o osoblju kazališta, naći će se u teškoj nedoumici. Članovi ostalih kazališta nastupaju bez oznake k. g. (kao gost), tako da se često ne zna, radi li se o stalnom članu ili gostu. Ne bi bilo loše kad bi se i za goste napisalo od kuda su (barem za one manje znamenite). Gostovanja znamenitih pjevača zanimljiva su ne samo za općinstvo, ona su i korisna za cjelokupni ansambl. Pa bila i skupa, ali ako već neki pjevač gostuje u Beogradu, mogao bi gostovati i u Zagrebu! Nekoć je Zagreb imao doista prvorazredna gostovanja.

Drama. Drama je sezone 1973/4. imala na rasporedu 8 djela (od toga 2 nova, 2 obnovljena i 4 reprize), a 1974/5. dvanaest djela (2, 2, 8). Naravno u starom kazalištu na Markovu trgu (kad je Zagreb bio malen gradić), trebalo je znatno veći broj noviteta. Danas izgleda neobično, da su neki glumci u jednom godištu glumili u tridesetak do četrdesetak djela! S vremenom se postepeno smanjivao taj broj. Godišta 1973/4. od spomenutih 8 djela na rasporedu bila su 4 Krležina. Ostala 4 djela bila su dosta sretno izabrana, 1 hrvatsko, 1 slavensko i 2 klasična (Hvarkinja, Na dnu, Timon Atejanin i Škola za žene). Hrvatska djela su u glavnome dosta zanemarena. Kako dugo već nismo imali u Zagrebu Dubravku (izvedenu po HNK), Dubrovačku trilogiju i Teutu, da spomenemo samo neka. A Begović? Pustolov pred vratima je svakako veoma značajno djelo! (Čudim se da ga DKG nije nikad izvelo, a nedavno stavilo ga je na raspored neko manje kazalište u BiH). Itd. I dramski raspored, s obzirom na ulogu HNK, trebalo bi sustavno njegovati: Svakoga godišta barem 2 hrvatska djela (jedno novo, jedno obnovljeno), 1 slavensko, 1 — 2 klasična (antikna klasika, evropska klasika i već »novija« klasika s kraja 19. i početka 20. st.) te 1 — 2 suvremena djela.

Posebno je pitanje njege kajkavske komedije. Ne može se tražiti od svakoga glumca, da s jednakim uspjehom svladava jezik Držića, Brezovačkoga i današnji. Možda bi se i koje drugo kazalište (DKG ili Komedija) moglo »specijalizirati« za tu kajkavsku literaturu. Zadržavanjem svake kajkavske komedije na rasporedu kroz dvije do tri sezone, općinstvo bi tokom 10 odnosno 15 godina imalo prilike upoznati 5 najznačajnijih od tih djela (Diogeneš, Matijaš, Ljubomirović, Barun Tamburlanović i još koje, možda Silom bolesnik), tada opet ispočetka, za novo općinstvo, a i ono starije rado bi obnovilo svoje sjećanje.

(Nastavak slijedi)